IN GEVEB A JOURNAL OF YIDDISH STUDIES

ביאָגראַפֿיע פֿון אחד הרבנים המרגישים • Biography of “One of the Sensitive Rabbis” (Part 3)

by Rabbi Aaron Shmuel Tamares, translation by Ri J. Turner

In geveb: A Journal of Yiddish Studies (May 2017)

For the online version of this article:

[https://ingeveb.org/texts-and-translations/biography-of-one-of-the-sensitive-rabbis-part-3]

ביאָגראַפֿיע פֿון "אחד הרבנים המרגישים"—1
Biography of “One of the Sensitive Rabbis” (Part 3)

Rabbi Aaron Shmuel Tamares
translated by Ri J. Turner

Introduction: Rabbi Aaron Shmuel Tamares was born in 1869 near Maltsh, Grodno Governorate. After distinguishing himself in traditional studies, he inherited his father-in-law's rabbinic post in Milejczyce, a small town which recalled for him the setting of his rural childhood, much to his delight. Tamares joined Netzach Yisrael, a student branch of Hibbat Tzion, while studying at the Volozhin Yeshiva, but a decade later, after attending two Zionist assemblies, Tamares realized that the organizational culture of the Zionist movement clashed profoundly with his own “aesthetic” preferences and his deeply held beliefs about the essential character of the Jewish people (apolitical and pacifist, above all). At that point he left the movement, and after a short period of doubt and exploration, spent the rest of his life writing articles, letters, and books (primarily in Hebrew) expressing his critiques of modern Jewish politics and his visions for an alternative approach.

In 1929, Zalman Reyzen would include an entry about Tamares in his *leksikon fun der yidisher literatur, prese, un filologye*. As a basis for this entry, Tamares composed an autobiographical essay (probably ca. 1926), in Yiddish, about his life and work, with an emphasis on the formative moments in his political development. Characteristically, the essay is extremely long (seventy-six handwritten pages), trenchant to a fault, and redolent with the prickly false modesty of a man who spent his adult life refusing to join any movement (no small feat in the Jewish Pale of Settlement at the turn of the last century). In contrast, the entry that Reyzen eventually included in the *Leksikon* is only five columns long, and, naturally, devoid of Tamares's sardonic, charismatic voice.

To the best of my knowledge, the essay, which resides in the YIVO Archives in New York, has never before been translated into English. A Hebrew translation by Shlomo Zucker appeared in 1992, along with a facsimile of the original Yiddish text, in Ehud Luz’s anthology of Tamares's selected Hebrew writings, *Patsifizm LeOr HaTorah* (Jerusalem: Dinur Center, Hebrew University). The essay, which provides a rare window onto the margins of Eastern European Jewish political life during the rise of Zionism (and includes cameo appearances by the likes of Mendele Moykher Sforim and Ḥayyim Naḥman Bialik), is intriguing not only for historical reasons, but also from a

literary and psychological perspective. Jewish history has no shortage of figures whose acuity, stubbornness, and prophetic tendencies have prevented them from participating cooperatively in the political and cultural projects of their era. In his autobiographical essay, Tamares tells us exactly how he became one such figure—and he expresses a galvanizing, sometimes self-contradictory confluence of political ideas (pacifism and liberationism, humanism and Jewish triumphalism, individual conscience and communal sovereignty) that are all still very much alive today—and still just as difficult to reconcile as they were in 1926.

Translator's acknowledgments and copyright information:
Many thanks to Rabbi Everett Gendler, one of Tamares's intellectual and spiritual heirs and his primary translator into English, who pointed me toward this document. I am grateful to Dr. Barry Mesch of Hebrew College in Newton, MA, who advised my master's thesis project out of which this translation sprouted. Thanks also to Fruma Mohrer, Senior Archivist at the YIVO Archives in New York, Dr. Ehud Luz of Haifa University, and The Dinur Center for Research in Jewish History at Hebrew University for their assistance with reproductions and copyright permissions. The Yiddish manuscript is housed at the Archives of the YIVO Institute for Jewish Research in Collection RG 3 (Yiddish Literature and Language), Folder 3222. The manuscript was reproduced in the book *Patzifizm LeOr HaTorah* (Ehud Luz, ed., Jerusalem: Dinur Center, 1992), which also contains Shlomo Zucker's annotated translation of the manuscript into Hebrew, as well as a detailed introduction to Tamares's life and work written by Ehud Luz, both of which I consulted extensively in the process of translating Tamares's autobiographical essay into English.

Biography of "One of the Sensitive Rabbis"(Part 3)

Chapter XI

At first, "One of the Sensitive Rabbis" did not intend his essays, which he wrote in the forest surrounded by trees, to be read by a public audience; nor did he intend to use them to repair the world from which he was so cloistered. Rather, he was driven to write political essays by an inner urge—the same urge that drives the poet to pen odes to the wonders of nature—with the single difference that the poet who becomes inspired by the lovely woods where he has taken a stroll pours out his feelings on paper in order to be able to share his impressions with society; but as for the Sensitive Rabbi, whenever he became upset by an impure event that took place in society, he fled to the forest and poured his heart out before the innocent trees—and, with their help, put pen to paper.

That was generally the first phase. Afterwards, when his seething soul had been somewhat soothed by the process of expressing itself on paper, his inner "freedom fighter" would emerge and demand its share. At that juncture he sought avenues to bring to the public those writings which he had initially jotted down for his own eyes alone.

But even the "freedom fighter," in its quest to publish his words, had *himself* in mind first and foremost—above all, the desire to free his own "I" from the corrupt influence of the reigning mores. And this is the reason he did not restrain himself from speaking quite frequently to the world, even after experience taught him that the world was deaf as a post in the face of honest speech. Indeed, his venture was invulnerable: whether or not society inclined its ear to hear his words, he himself tore free of its dominion by skipping the preliminaries and saying to its face the truth that was in his heart.

The fact that his primary purpose in writing for the public was ensured from the start enabled him to confront injustice without flinching. Reassured by his own steadfastness, he allowed himself a tiny hope that in the end, his words would penetrate the hearts of his audience, and he would realize his dream of spreading freedom and purity throughout his surroundings.

His dream of liberating his milieu, i.e., the Jewish world, did not limit itself to those provincial shores; he also dreamt passionately of liberating the entire world—for although he wrote only in Yiddish[1] for a Jewish audience, he knew that the Jewish people as a liberated spiritual force would contribute immeasurably to the liberation of all humankind. If the way to liberation was, as he believed, the correction of the heart and the development of moral-aesthetic discernment—why, who was better suited to toil for the cause of freedom than the Jewish people? Who else ought to serve as the vanguard of human liberation and renewal, other than the People of Exile and Torah, who from long experience of persecution have come to learn so many spiritual lessons?

[1] [sic]—despite the fact that by his own account, he published the vast majority of his writing in Hebrew. Here he intends "Jewish languages" (i.e., including Hebrew), rather than Yiddish itself.

Chapter XII

Immersed in his dreams of world-liberation, the Sensitive Rabbi was of course sympathetic to the socialist movements, which were dedicated to the same cause. Sympathetic—but no more than that. To join them—as mentioned above—was impossible: their Marxism was too dry a dish for his palate. He appreciated the “socialism of the heart,” but not the “socialism of numbers.” The literature which depicted, on one hand, the sorrowful life of the impoverished cobbler, the way he sits in his dank basement quarters at midnight, his eyelids drooping, bent over a leather sole by the light of a kerosene lamp, groping dimly for his awl; and on the other hand, the formidable luxury, the wine and song flowing freely, just across the street in the large, brightly lit rooms of the banker's house—this literature, whose aim was to awaken compassion for suffering and disgust for depravity and selfishness, spoke to the sensibilities of the Sensitive Rabbi. This sort of literature was familiar to his soul; it was similar to the Jewish *musar*-tradition,[2] from which his soul drew its nourishment.

But the literature that attempted to calculate the true worth of the shoe-sole, awaken the cobbler’s awareness of the “others” who live off his labor, and inflate his self-image so that he prances around believing that without him, the world will stop turning—this sort of literature was less to his taste. The compassion-oriented literature was designed to liberate those who were suffering, whereas the shoe-sole-appraising literature was designed to relocate despotism to a new headquarters. The money-magnates would be replaced by the shoemaker-magnates, who would cry, “No one but we deserve anything and no one but we have the right to live in this world!”

Indeed, the Sensitive Rabbi knew quite well that in addition to the vagaries and tragedies of war, there was no shortage of misfortune and exploitation even in peacetime. But nevertheless, the horror of war—the sheer notion of wresting people from their homes in order to line them up opposite cannonfire—dominated his consciousness. In his opinion, war stood at the head of all worldly horrors and required a dedicated counter offensive; therefore, he was bewildered by the socialist press, which failed to dedicate the necessary attention to the subject.

“If you throw a stick into the air, it will come back down,” as the Talmudic saying goes.[3] The Sensitive Rabbi could not tear himself from his little town, from the forests and fields he had known since childhood—and so too, the battlefield painting that had hung in his neighbor's house, and the weeping of the neighbor-woman over her slaughtered son, had imprinted themselves on his mind's eye and remained perpetually at the forefront of his consciousness.

His belief that war was the matter that demanded the freedom fighter's most urgent attention, further strengthened his conviction that the Jewish people was called to serve as the vanguard of world liberation, for who else is more averse to war, more attuned to the horror of bloodshed, than the Jew?

---

[2] *Musar*: literally, “chastening” or “discipline.” The name of an extensive body of Jewish literature, and later a religious movement, dedicated to ethics, moral discipline, and self-improvement.

[3] See e.g. Bereishit Rabbah 53:15.

The story of himself, the little Jewish boy, mourning with the Gentile woman over her son the war casualty, now served for him as a symbol of the international Jewish mission to awaken in all peoples the fitting sentiment of condemnation toward war. For it is the free, delicate Jewish spirit, woven of exile and Torah, which feels most acutely the horror of bloodshed and the disgrace of coercing a person to serve as a stadium-ox.[4] In contrast, the goy, the Esau, is more likely to defend his lentil-bowl, his mess of pottage—that is, to react to an offense against his pay envelope—than to resist being dragged like a sheep onto the battlefield, to shoot at others until he is shot dead . . .

Chapter XIII

In 1914 the European war broke out, and the ignominy of the Gentile world unfurled itself before the eyes of the Sensitive Rabbi. He did not know what astonished him more: the slavish acquiescence of the goyish masses, who allowed themselves to be carted off to the slaughterhouse (the Jewish conscripts were exempt from this critique, considering that they were powerless to change their fate—if they had resisted the draft, they would have been branded "enemies of the fatherland"), or the falsehoods spun by the goyish intelligentsia, who went so far as to glorify the whole debacle. And glorify they did, without exception—even the greatest humanitarians among them, the sentimental writers who used to lament the suffering of the poorer classes and bemoan the tragedy of life, now turned into enthusiasts who spoke of war as a path to global redemption. The Sensitive Rabbi concluded from this that any talk of "compassion" coming from the mouths of goyim was nothing more than a superficial affectation.

But more than anything, he was shocked by the discovery that even the socialists in every country (including the Russian socialists), who had been quarreling so bitterly with their governments a moment before—as soon as the latter cried "War!" and invited them to the party, they were suddenly quite pleased, and started to bray "Patriotism, hurrah, patriotism!" and returned to the national fold in order to play their part in the farce of "going off to liberate the nations" . . .

"European Civilization," already long suspect in his eyes, had now been caught red-handed. He was distraught over the opprobrium of the war, but he was also prone to a sneaky sense of satisfaction: European culture, which had humiliated and spit upon the Jew, now took off its mask and showed its true colors—and the Jew could hold his head high again.

His disgust for depravity and his stormy temperament allowed him no rest; they prodded him to respond to the current debacle in some manner. But how? It was dangerous to unveil the charade in the press, and besides, there was no press to speak of—the press had given itself over to the task of glorifying and sanctifying the whole fiasco. Truly, what was to be done?

So he sprayed disinfectant in his vicinity, orally and in writing, as far as he could reach. Anytime he had a conversation, he found a way to point out the current

[4] i.e., an instrument of someone else's will to violence. See Mishna Bava Kamma 4:4, "An ox from the arena is not liable to be put to death [for goring], for [it is not that he decides to gore, but rather] he is made by others to gore."

fraudulence and distortion. Anytime he wrote a letter, he slipped in a few jabs at the present-day Golden Calf. He couldn't resist including such barbs even in correspondence with officials, for whom “patriotism” was a matter of self-interest . . .

For example, the local Russian priest appealed to him to collect donations from amongst the Jewish community for the Red Cross. He fulfilled the request the first time, but when the priest approached him a second time, he answered him saying, “In my opinion, the entire population that lives in the war-torn regions is already under great pressure, and it is therefore unfair to ask them to shoulder any of the additional costs of war. There is even an adage: 'It is not the rich man who foots the bill, but rather the guilty party.' And our unfortunate population is not guilty in the slightest with respect to the pandemonium that the high and mighty have inflicted on this land . . . ”

In answer to the *zemskii nachal'nik*[5] who invited him to a conference concerning the welfare of the wives and children of the reservists, he sent his regrets, explaining that his state of health did not permit him to travel. “However,” he concluded, “if the conference were to address the topic of how to avoid tearing husbands and fathers away from their families in the first place, I would draw upon my last reserves of strength in order to attend.”

Around that time, a group of Jewish leaders in St. Petersburg sent a couple of wagons to the Front, laden with various goods to distribute among the soldiers without regard to national identity, with the inscription, “A gift from the Jewish people to the heroes of the battlefield.” One of the main organizers was the well-known Jewish lawyer S-g.[6] In a letter that the Sensitive Rabbi sent to S-g around that time concerning a local community issue, he added as a postscript (despite the fact that at the time, letters were generally inspected by the postmaster) that he would have deeply approved of the mission if the inscription had read, “A gift from the Jewish people for those *suffering*, without regard to national identity.” That would have been a true sanctification of God, an expression of Jewish compassion. In contrast, an inscription that conveys adulation for 'good brawlers' cannot serve as a consecration of the Name of Israel . . .

His alarm only increased when he realized that the epidemic of war-acquiescence had spread even to the Jewish community. He had no way to assuage his own anger, except by keeping a private “blacklist” of Jewish public figures, especially Jewish writers, who were carriers of the disease. He methodically examined every word that emerged from a writer's pen. One single contaminated phrase was enough to earn a writer a place on the list.

Chapter XIV

The newspaper *HaTzefirah* was one of the first to be infected, as far as the Sensitive Rabbi could tell from the newspaper's appeal to readers, in which it attempted to drum up support by mentioning that “many of our members have gone off to fulfill their duties to the Motherland . . . ” Of course, he needed this piece of evidence only at first. Later on, it was quite obvious that *HaTzefirah*, like all of the Russian newspapers, was

---

[5] Highest-ranking local Russian official.
[6] Probably Genrikh Sliozberg, 1863-1937.

besmirched with the prevailing putrefaction. When Z. Epstein[7] wrote an editorial in *HaTzefirah* scolding the readership for allowing the only extant Hebrew newspaper to waste away, the Sensitive Rabbi replied with a letter to the effect that in an era in which the press is being debauched by the military Asmodeus, it is preferable for a respectable newspaper to go to its eternal rest, rather than surviving only to fall into disgrace.

As far as the Sensitive Rabbi was concerned, when a writer uttered an expression like "Indeed, we are living in momentous times," it was enough to earn him a designation as a fool at the very least, if not a downright villain. Needless to say, when a writer bemoaned the "Jewish tragedy"—that a "Jewish soldier should have to shoot a brother, a Jewish soldier from another land," or (as the Hebrew poet Y.C.[8] put it) that "a Jewish mother does not know to what end her only son was slaughtered in the war"—the Sensitive Rabbi naturally sensed that the Zionist Fatherland's "pimp" was speaking through his mouth.[9]

But no one disgusted the Sensitive Rabbi more than the Zionist leadership, who not only spoke like war-pimps, but also acted as such. Anyone with a sharp mind and a clear conscience necessarily developed an aversion to the slogan "Fatherland" at the outbreak of the global orgy of destruction, given that it was the banner under which the Destroyers rushed headlong to light the world on fire. In contrast, our Zionist "romantics" scrambled over to warm themselves at the flames. Their beady eyes began flashing with wolfish sparks, in hopes that the time had come to manifest their lofty dream of a "Fatherland." And to that end they began hobnobbing with the Chief Arsonists of the World, and danced before them on their hind legs, garlanding them with praise: "Oh ye Liberators of the Peoples . . ."

Even some most unpleasant facts did not deter their hymns of praise, such as the tens of thousands of Jewish victims who were afterward slaughtered in Ukraine, Hungary, and the rest of the little countries who relied on the gang of "Liberators" like son-in-laws *af kest*[10] and received a bellyful of provisions from them, not to mention armaments—and who served as their vassals, instruments of their will. They were similarly undeterred by the merciless anti-Semitism that flared up beginning after the "War of Liberation" in all the lands under the aegis of the "Liberators," anti-Semitism which oppressed and tortured Jews to death. Like Wilhelm II's "true statesmen," who are ready to sacrifice their entire people for the sake of one clod of earth from the "Fatherland," our Zionist leaders forgave the world powers all the tortures that they had inflicted upon Jews in the lands of exile, in return for one small favor: that they speak up on behalf of the "Jewish National Home"; i.e., that they shout, "Accursed Jews, beat it—make yourself scarce here, onward to Palestine . . . "

His distaste for Zionism was augmented by the interpretation of the World War that was embraced even by the likes of Max Nordau. For even Nordau, the Zionist hero, earned his place on the list of writers whom the Sensitive Rabbi suspected, based on a

[7] Zalman Epstein, 1860-1936.

[8] Ya'akov Cohen (1881-1960), in the poem "Kinat Em" (see Luz p. 18 n. 18).

[9] Because the poet imagines that the mother of the slain soldier would *not* have felt that her son had died in vain if he had died for the Jewish homeland (see Luz p. 18 n. 20).

[10] *Kest*: The (primarily economic) support received by newly married men living with their wives' families during the early months or years of marriage.

single impure statement, of war-pimping. That particular "hero" made it onto the blacklist when at the signing of the Treaty of Versailles, he was heard to state the following: "In the name of the seven hundred thousand Jewish soldiers who fought on every front, the Jewish people has the right to appeal to the Nations and make its claim upon the Land of Israel."

This so-called Zionist prophet, who had so enchanted the Sensitive Rabbi and captured his heart for Zionism with his charismatic harangues against the oppressors of the Jews which he had delivered at the early Zionist congresses (because the Sensitive Rabbi was a young man at the time and was not yet acquainted with the lingo of politicians, not yet able to discern between freedom and "freedom," did not know that even the greatest despots take the liberty of ranting about the abstract idea of an "enslaved people" and an "enslaved land," while simultaneously oppressing the real live people under their power)—in short, this "prophet" who had once upon a time helped to draw the Sensitive Rabbi into the Zionist movement, now did his part to ensure that the Sensitive Rabbi would utterly reject that movement, which had revealed itself during the world-Bacchanalia to be a blood relative to all the world's monstrosities.

Chapter XV

But the Sensitive Rabbi could not quell his dismay about the war by means of such trifles as branding one or another writer as a carrier of the war-lackey pestilence, or throwing a barbed comment into a letter to this or that war-opportunist. No—he could not rest until he had immortalized his reaction in some kind of printed work. In fact, he had already prepared a manuscript of a poem in Hebrew, entitled "The Day of Reckoning is Here,"[11] which he had composed during the summer of 1914 in response to the mobilization proclaimed by the Czar (whose minions came in the middle of the night to drag the reservists out of bed and ship them off to the war). In the poem he assigned each sector of society its portion of guilt for the war-fiasco, and justified the consequences which each had suffered as a result. However, he was unsure whether the poem would be able to pass the inspection of the current censor, so instead he undertook the task of composing his book *The Assembly of Israel and the Wars of the Nations*.[12]

He wrote the book in a serene tone, without turbulence, because it chiefly expressed the secondary feeling that the events of the war had evoked in the author: satisfaction about the bankrupting of European civilization, the chief agent of the persecution of the Jews. In the book he carried out a scientific analysis of the reasons for the war, and came to the conclusion that the war was no coincidence, but rather an unavoidable result of the entire corrupt, crippled, hypocritical lifestyle led by the so-called "civilized peoples." In a serene tone but with sharp humor, he ridiculed both the leaders who herded masses of people to the slaughter, and the masses who allowed themselves to be herded. He also awakened self-appreciation among Jews—awareness of the dignity of *yidishkeyt*, which stood above the swamps of war, above the bloodbaths into which all peoples were sinking. He did this with full confidence, despite the fact

[11] "Ba'u yemei hapekudah," see Hosea 9:7.

[12] *Keneset Yisrael uMilhemot HaGoyim*, Warsaw, 1920.

that, to his disappointment, no small number of Jews had already revealed themselves to be war-pimps. He was convinced that these swindlers did not nurse at the breast of Judaism, but rather had been infected by the Gentile neighbors to whom their souls were enslaved.

At first, one thing troubled the security of his pride in the uniquely Jewish attitude toward war, namely, a rumor that not all Gentile socialists had submitted to their governments and lent their energies to the war-Bacchanalia. Rather, a number of socialists (called Bolsheviks) were in fact opposed to the war. By chance, however, a Bolshevik book entitled *Against the Current* fell into his hands, and from reading it he discovered that the Bolsheviks were also quite comfortable with mass murder—they merely gnashed their teeth over slaughter carried out for the benefit of the "capitalists." They called upon the "world proletariat" to redirect the bloodbath toward the objective of the Marxist ideal—that is, to fight as long as it takes to establish the Socialist World Order, i.e., to decimate the entire world for the sake of establishing the socialist "paradise" for the next generation . . . The Sensitive Rabbi knew that a movement whose struggle for freedom stems not from any moral-ethical principle, but rather from "special interests" (and whose entire body of "freedom-propaganda" lacked even the smallest shred of heart, but rather was filled with a hard, dry accounting of the percentage of the laborer's profit that ended up in the boss's pocket), was unlikely to reject war as a means to an end, as long as it was advantageous to the state of the worker's wallet—but he was nevertheless shocked to find such sentiments written in black and white by the supposed elites of the freedom movement.

After that, it was clear as day that not a single sector of the goyish world was untouched by Esau's vocation, "and by thy sword thou shalt live,"[13] and that the one and only people capable of true insight into war, and an appropriate feeling of hatred toward it, was the Jewish people.

By then he had given up entirely on the idea that mankind in its sickly state could expect to receive any relief from the socialists. "What a movement you have," he thought to himself about the socialists. "t's so dull-witted as to be entirely insensible to the horror of war; it lacks the insight to assign that horror its unique status as the zenith of human evil; and it confuses the horrific and universally unjustifiable disgrace of despoiling a man of the freedom to carry his head on his shoulders with the convoluted problem of labor and capital. You postpone the cure for the atrocities of war until after the wage for the leather shoe-sole has been regulated, and you even consider making use of the gruesome war-cudgel as a means to effect that regulation . . . May your befuddled minds thrive," he continued to himself, "in corresponding proportion to the likelihood that you'll manage to overthrow your tyrants, considering that you count yourselves among the backers of their very worst deed: warmongering."

At that, he sat down with ironclad confidence to write the book *The Assembly of Israel and the Wars of the Nations*, in which he invested all his hopes for human redemption in the Jewish people, that is, in the techniques of improving the human heart and uplifting the human spirit—techniques which have forever stood at the center of Jewish culture, and which comprise the historic mission of the Jewish people. He

[13] Genesis 27:40.

published the book in 1920, and thereby immortalized his impressions of the period during which European civilization went bankrupt and showed its true face.

In 1923 he published a book of insights into Torah entitled *The Hand of Aaron*,[14] with a literary introduction about the importance of studying Torah.

In 1926, the Zionist leadership decided to demonstrate yet again that their tendency to cozy up to the great powers of the world was not merely a stratagem motivated by their fetish for a "national home," but rather reflected the deepest inclination of their careerist souls . . . They cooked up a big celebration in honor of the "flag of the Jewish Legion," which they dragged all the way to Jerusalem to stick into the ground of some holy site.[15] Even though the Sensitive Rabbi was already estranged from Zionism, Zionists were still Jews, and it irritated him that they were ruining his holy dream about the Jewish people which he had elaborated in *The Assembly of Israel and the Wars of the Nations*. So he printed a protest article in the *Vilner Tog*, in no. 37[16] and five additional installments.[17]

Finis.

[14] *Yad Aharon*, Piotrkow, 1923. Although this is the last of his books that Tamares lists here (and probably the last book he had composed at the time when he wrote this essay), he did also ultimately publish a sixth book: *Sheloshah Zivvugim Bilti Hagunim* (Three Unsuitable Partnerships), Piotrkow, 1930.
[15] For more on this incident, see e.g. "A Winter in Palestine," Abbi Samuel, *The Jewish Transcript*, Seattle, WA, 19 Feb 1926.
[16] 12 Feb 1926.
[17] No. 41 (17 Feb), No. 43 (19 Feb), No. 44 (21 Feb), No. 47 (24 Feb), and No. 49 (26 Feb).

ביאָגראַפֿיע פֿון "אחד הרבנים המרגישים"—3

יב.

טרוימענדיק וועגן אַ וועלטס־באַפֿרייַונג האָט דער „אחד הרבנים המרגישים“, פֿאַרשטייט זיך, סימפּאַטיע צו די סאָציאַליסטישע באַוועגונגען, וועלכע פֿאַרנעמען זיך אויך מיט דער זעלבער זאַך. אָבער מער ניט ווי סימפּאַטיע. וואָרעם מיטגיין מיט זיי — ווי ס'איז שוין אויבן דערמאָנט — קאָן ער ניט. פֿאַר אים איז דער „מאַרקסיזם“ אַ צו טרוקענער מאכל... ער ליבט דעם האַרץ־סאָציאַליזם אָבער ניט דעם ציפֿער־סאָציאַליזם. אַז די סאָציאַל־געשטימטע ליטעראַטור שילדערט דעם טרויעריקן לעבן פֿון אָרעמען שוסטער, ווי אַזוי ער זיצט אין זייַן פֿייַכטער קעלער־ווינונג האַלבע נאַכט מיט קלעפּעדיקע אויגן אייַנגעבויגן איבער דער פּאָדעשווע פֿאַר אַ קליין קאָפּטשערל און טרעפֿט קוים ווי צו טאָן דעם שטאָך, פֿון איין זייַט, און דעם סטראַשנעם ראָסקאָש, די ווייַנען מיט די געזאַנגען וואָס ווערט געגאָסן דערבייַ אַנטקעגן אין די גרויסע באַלויכטענע צימערן פֿון באַנקירס ווינונג, פֿון דער אַנדערער זייַט — דער דאָזיקער טייל ליטעראַטור, וואָס האָט די אויפֿגאַבע אויפֿצוּוועקן דעם רחמנות־געפֿיל צום לייַדנדיקן און אַ געפֿיל פֿון עקל צום אויסגעפֿרעסענעם עגאָיִסט, פֿאַרנעמט זייער דעם „אחד הרבנים המרגישימס“ האַרץ, ווייַל דאָס איז זייער נאָענט צו זייַן נשמה און צום ייִדישן מוסר־ספֿר, פֿון וואַנען זייַן נשמה ציט איר יניקה. אָבער דער טייל ליטעראַטור וואָס פֿאַרנעמט זיך מיטן אויסרעכענען דעם ריכטיקן חשבון פֿון דער פּאָדעשווע, אויפֿמערקזאַם מאַכן דעם שוסטער אַז „אַנדערע“ לעבן פֿון זייַן פּראַצע, און אויפֿבלאָזן אין אים זייַן הכּרת־עצמותו אַרומצוטראָגן זיך שטענדיק מיטן געדאַנק, אַז דורך אים שטייט אָדער גייט די גאַנצע וועלט — די ליטעראַטור קריכט אים שוין ניט אַזוי גוט אויף דער נשמה... די מיטליידשאַפֿטלעכע סאָציאַל־ליטעראַטור האָט די אויפֿגאַבע צו באַפֿרייַען דעם לייַדנדיקן, און די פּאָדעשווע־רעכענונג־ליטעראַטור האָט די אויפֿגאַבע איבערצוּוועקסלען דעם דעספּאָטיזם פֿון לאַגער צו לאַגער: אויפֿן אָרט פֿון געלטמאַגנאַטן, זאָלן אויפֿשטיין קאַמאַשן־מאַכערשע מאַגנאַטן... און שרייַען אַז „נאָר אונדז קומט אַלצדינג און נאָר מיר האָבן אַ רעכט צו לעבן אויף דער וועלט“.

כאָטש דער „אחד הרבנים המרגישים“ ווייס שוין דאַמאָלס אַז אויסער מלחמה־ווילקיר מיט מלחמה־צרות אויף די שלאַכטפֿעלדער אין קריגסצייַט, איז פֿאַראַן גענוג באַרויבטע און אומגליקלעכע אויך אין די געוויינטלעכע יאָרן אין די פֿייַכטע קעלער־ווינונגען — דאָך איז דער מלחמה־גרויל — דאָס אַרויסשלעפּן מענטשן מיט גוואַלד פֿון די הייַזער און אַוועקשטעלן זיי אַנטקעגן האַרמאַטן־שאָסן, פֿאַרנעמט זייַן גאַנצן רעיון, און שטייט בייַ אים אין שפּיץ פֿון אַלע גרוילן, קעגן וואָס ס'באַדאַרף אָנגעווענדט ווערן אַ באַזונדער קאַמף. און ער איז דעריבער פֿול מיט פֿאַרוווּנדערונג אויף דער סאָציאַליסטישער פּרעסע, פֿאַר וואָס זי ווידמעט ניט דעם מלחמה־גרויל די געהעריקע אויפֿמערקזאַמקייט.

„זרוק חוטרא אעיקריה קאי“, זאָגט דער תּלמודישער ווערטל. פּונקט ווי דער „אחד הרבנים המרגישים“ קאָן זיך כּל־ימיו ניט אָפּרייַסן פֿון דער קליינער שטעטל, פֿון פֿעלד און וואַלד, מיט וועמען ער איז באַקאַנט פֿון קינדווייַז — אַזוי אויך די „מלחמה־בילד“, וואָס ער האָט געזען קינדווייַז הענגענדיק בייַם „גוי“ אין שטוב מיטן געווין פֿון דער „גויע“ אויף איר זון וואָס איז געהרגעט געוואָרן אין דער מלחמה, האָט זיך בייַ אים אין מוח אייַנגעקריצט צום שטאַרקסטן, און פֿאַרנעמט אייביק זייַן גאַנצן רעיון.

דאָס וואָס די מלחמות באַדאַרפֿן, לויט זײַן מיינונג, ציִען אויף זיך די גרעסטע אויפֿמערקזאַמקייט פֿון די פֿרײַהייטס־קעמפֿער, פֿאַרשטאַרקט בײַ אים נאָך מערער זײַן באַשלוס, אַז ייִדן זענען באַרופֿן צו זײַן דער אַוואַנגאַרד פֿון דער וועלט־באַפֿרײַונג. וואָרעם ווער איז נאָך אַזוי אָפּווײַכנדיק געשטימט צו מלחמות, ווער איז אַזוי עמפֿינדלעך פֿאַר דעם גרויל פֿון בלוט־פֿאַרגיסונג אַזוי ווי דער ייִד?

די געשיכטע וואָס ער, דער קליינער ייִדישער ייִנגל, האָט אַ מאָל באַוויינט צוזאַמען מיט דער „גויע“ דעם טויט פֿון איר זון, דעם מלחמה־קרבן, — דינט בײַ אים יעצט אַלס סימבאָל אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער ייִדישער מיסיע אויפֿצוּוועקן בײַ אַלע פֿעלקער די געהעריקע סענטימענטן אויף צו פֿאַרדאַמען מלחמות. וואָרעם נאָר דער פֿרײַער און דעליקאַטער ייִדישער גײַסט, געוועבט פֿון „גלות“ מיט „תּורה“, איז פֿעיִק צו דערפֿילן אַמשאַרפֿסטן די חרפּה פֿון טאַשטשען אַ מענטשן מיט גוואַלד צו ווערן אַ „שור־האצטדין“, און די שוידערלעכקייט פֿון בלוט־פֿאַרגיסונג. אַ גוייִשער, אַן „עשׂושער“ סוביעקט אָבער וועט זיך דיר גיכער אויפֿכאַפּן פֿאַר די אינטערעסן פֿון זײַן טעפּל לינדזן: פֿאַר דער עוולה וואָס מע באַגייט קעגן אים אין דעם „אַרבעטסלוין“, ווי פֿאַר דעם וואָס מע שלעפּט אים ווי אַ באַראַן אויפֿן שלאַכטפֿעלד — הרגענען ביז געהרגעט ווערן...

יג.

אין יאָר 1914 ברעכט אויס דער אייראָפּעיִשער קריג. און דאָ דעקט זיך אויף פֿאַר די אויגן פֿון „אחד הרבנים המרגישים“ די גאַנצע שאַנד פֿון דער גוייִשער וועלט. ער ווייס ניט אויף וואָס פֿריִער צו שטוינען, צי אויף דער שקלאַפֿערײַ, גולמערײַ, פֿון די גוייִשע מאַסן, וואָס לאָזן זיך שלעפּן צו דער שחיטה (מילא ייִדן זענען דערשלאָגענע און קאָנען גאָרניט מאַכן, אַגבֿ אויף ייִדן קאָן מען נאָך אויסשניצן אַ בילבול אַז זיי זענען „שׂונאים פֿון דער פֿאָטערלאַנד“), צי אויף די שקרים פֿון זייער אינטעליגענציע וואָס באַזינגען נאָך דעם סקאַנדאַל. און באַזונגען האָבן אַלע אָן אויסנאַם. אַפֿילו די גרעסטע הומאַניטאַרישע און סענטימענטאַלע שרײַבער, וואָס פֿלעגן פֿריִער אַזוי באַדויערן דעם לעבן פֿון אָרעמען קלאַס, און באַוויינען דעם וועלטשמערץ, זענען יעצט געוואָרן באַזינגער פֿון דער מלחמה, פֿאָרשטעלנדיק איר אַלס וועלט־תּיקון... דער „אחד הרבנים המרגישים“ דערקונדיקט זיך דערפֿון ווי ווײַט אייבערפֿלעכלעך, בלויז פֿראַזעאָלאָגיש, ס'זענען די ווערטער וועגן „רחמנות“, בשעת זיי גייען אַרויס פֿון גוייִשע מײַלער...

אָבער מער ווי פֿון אַלץ ווערט ער נשתּומם דערוויסנדיק זיך, אַז אויך די סאָציאַליסטן פֿון אַלע לענדער, צווישן זיי אַפֿילו די רוסישע סאָציאַליסטן, וואָס אַ מינוט פֿאַרן קריג האָבן זיי זיך אַזוי פֿיל אַרומגעריסן מיט זייערע רעגירונגען, און ווי נאָר די לעצטע האָבן אויסגערופֿן מלחמה און אײַנגעלאַדן זיי צו דער שׂימחה, זענען זיי געוואָרן פֿולקום באַפֿרידיקט, אָנגעהויבן אויך הירזשען „הוראַ, פּאַטריאָטיזם“, און איבערגעגעבן זיך יעדערער אין רשות פֿון זײַן רעגירונג מיטצומאַכן מיט איר די קאָמעדיע פֿון גיין „באַפֿרײַען פֿעלקער...“

ער האָט דאָ געכאַפּט די „אייראָפּעיִשע ציוויליזאַציע“ — די פֿון לאַנג שוין פֿאַרדעכטיקע אין זײַנע אויגן — פּשוט אַזוי ווי מע כאַפּט אַ גנבֿ בײַם האַנט... ער איז העכסט אויפֿגערעגט אויף דער נבֿלה פֿון דער מלחמה, כאָטש גלײַכצײַטיק פֿאַרגנבֿעט זיך בײַ אים אין האַרצן אויך אַ פֿאַרבאָרגענער געפֿיל פֿון הנאה אויף דעם, וואָס ס'איז יעצט אַראָפּגעפֿאַלן די מאַסקע פֿון דער אייראָפּעיִשער קולטור, וועלכע האָט אַזוי פֿיל באַשפּיגן און דערנידערט דעם ייִדנטום. און די לעצטע וועט ערשט קאָנען אויפֿהייבן דעם קאָפּ.

זײַן שאַרפֿער עקל־געפֿיל צו געמיינהייטן מיט זײַן שטורמישן טעמפּעראַמענט לאָזן אים ניט רוען, און פּאָרקען אים צו רעאַגירן מיט וואָס ס'איז אויפֿן גרויסן סקאַנדאַל.

אָבער מיט וואָס רעאַגירט מען? באַלײַכטן דעם סקאַנדאַל אין דער פּרעסע איז אַ סכּנה. דערצו איז גאָר קיין פּרעסע ניטאָ. זי האָט זיך אין גאַנצן איבערגעגעבן צו דער אַרבעט פֿון באַזינגען און באַהייליקן דעם סקאַנדאַל. וואָס זשע טוט מען פֿאָרט? שפּריצט ער דעזינפֿעקציע־שפּריצן אַרום זיך מינדלעך און שריפֿטלעך, כאָטש אויף ווי ווײַט ער קאָן דערגרייכן. אין יעדער געשפּרעך וואָס קומט אים דאַמאָלס אויס צו שמועסן מיט אַ מענטשן מוז ער אַרײַנמישן אַ פּאָר אויפֿקלערונגס־ווערטער קעגן דער פֿאַרפֿירעניש פֿון טאָג. אין יעדער בריוו וואָס אים קומט אויס שרײַבן צו עמעצן, מוז די שרײַבעכץ דערפֿירט ווערן ביז אַרײַנשטעכן אַ שפּילקעלע אינעם אָפּגאָט פֿון דער צײַט. ער קאָן זיך ניט אָפּהאַלטן פֿון אַזעלכע שפּילקעלעך אַפֿילו אין בריוו צו אָפֿיציעלע פּערזאָנען, וואָס דער „פּאַטריאָטיזם“ איז זייערער אַן אייגענער אינטערעס...

צום בײַשפּיל: דעם רוסישן „פּאָפּ“ פֿון זײַן שטעטל, וואָס האָט צו אים צוגעשיקט אַ ביטע מאַכן נדבֿות צווישן דער ייִדישער באַפֿעלקערונג אויפֿן „רויטן קרייץ“, האָט ער דעם ערשטן מאָל דערפֿילט זײַן בקשה. אָבער אַז דער פּאָפּ האָט קורץ נאָך דעם זיך געקערט צו אים אַ צווייטן מאָל, ענטפֿערט ער אים שוין בזה־הלשון: „נאָך מײַן מיינונג איז די גאַנצע באַפֿעלקערונג, וואָס געפֿינט זיך אין די שטרײַטגעביטן, אַליין אויך אַ צעשעדיקטע, אַ דערשטיקטע פֿון דער מלחמה, און מע קאָן דעריבער פֿון זיי ניט פֿאַרלאַנגען זיי זאָלן נאָך שלעפּן אויף זיך דעם יאָך פֿון די מלחמה־קאָסטן. ס'איז אַפֿילו פֿאַראַן אַ שפּריכוואָרט: „ס'צאָלט ניט דער רײַכער, נאָר דער שולדיקער“, אָבער אונדזער אומגליקלעכע באַפֿעלקערונג איז דאָך גאָר ניט שולדיק אינעם שדים־טאַנץ וואָס ס'האָבן פֿאַרפֿירט די שטאַרקע פֿון דער וועלט...“

אין אַן ענטפֿער צום „זעמסקי־נאַטשאַלניק“ אויף דער אײַנלאַדונג, וואָס יענער האָט אים אײַנגעלאַדן אויף אַ קאָנפֿערענץ צו באַזאָרגן די ווײַבער מיט די קינדער פֿון די רעזערוויסטן, אַנטשולדיקט ער זיך זייער פֿאַר וואָס ער פֿאָרט ניט, וואָרעם דער געזונטס־צושטאַנד דערלויבט אים ניט. „אָבער פֿונדעסטוועגן — פֿירט ער אויס — ווען ס'זאָל זיך האַנדלען וועגן זוכן אַ מיטל אַז די מאַנען פֿון די ווײַבער און די טאַטעס פֿון די קינדער זאָלן אין גאַנצן ניט אָפּגעריסן ווערן פֿון זייערע פֿאַמיליעס, וואָלט איך זיך אָנגעשטרענגט מיט די לעצטע קרעפֿטן און געפֿאָרן...“

אַ גרופּע ייִדישע כּלל־טוער אין פּעטערבורג האָבן אין יענער צײַט אַוועקגעשיקט צום פֿראָנט אַ פּאָר וואַגאָן פֿאַרשידענע מתּנות צו צעטיילן צווישן די סאָלדאַטן אָן אונטערשייד פֿון נאַציאָן, מיט אַן אויפֿשריפֿט: „אַ מתּנה פֿון ייִדישן פֿאָלק צו די העלדן פֿון שלאַכט“. איינער פֿון די עסקנים איז געווען דער באַוווּסטער ייִדישער אַדוואָקאַט „ס–ג“, איז אין אַ בריוו וואָס דעם „אחד הרבנים המרגישים“ איז אויסגעקומען צו שרײַבן אין יענער צײַט צום דערמאָנטן אַדוואָקאַט וועגן עפּעס אַן ענין פֿון זײַן קהילה, שרײַבט ער אים אַגבֿ בײַם סוף בריוו אַ באַמערקונג (ניט געקוקט אויף דעם וואָס מע פֿלעגט דאַמאָלס איבערקוקן בריוו אין די פּאָסטן) אַז די דערמאָנטע אַקציע וואָלט אים זייער געפֿעלן געוואָרן, ווען מען וואָלט אינעם אויפֿשריפֿט געקאָנט אויסדריקן מיט אַזאַ נוסח: „אַ מתּנה פֿון ייִדישן פֿאָלק פֿאַר די **לײַדנדיקע** אָן אונטערשייד פֿון נאַציאָן“. דאַן וואָלט דאָס טאַקע געווען אַן אמתער קידוש־השם — אַן אויסדריק פֿון ייִדישן רחמנות. אָבער ניט מיטן נוסח, וואָס דריקט אויס אָנערקענונג פֿאַר „גוטע שלעגער“ האָט מען מקדש געווען שם־ישׂראל...

זײַן אויפֿרעגונג האָט זיך נאָך מערער געשטאַרקט ווען ער האָט זיך דערוווּסט, אַז פֿון דער זאַראַזע פֿון צובאָמקען צו דער מלחמה האָט זיך אָנגעשטעקט אויך די ייִדישע גאַס.

ער האָט ניט מיט וואָס צו שטילן דעם כּעס נאָר דערמיט וואָס ער כאַפּט און הייבט אָן פֿירן בײַ זיך — און פֿאַר זיך זעלבסט — אַ שוואַרצע ליסטע פֿון די נעמען פֿון ייִדישע פּערזענלעכקייטן, הויפּטזעכלעך פֿון ייִדישע שריפֿטשטעלער, וועלכע זענען אָנגעשטעקט געוואָרן פֿון דער דערמאָנטער זאַראַזע. ער האָט פֿאַרפֿירט אין דעם ענין זייער אַ שטרענגע קאָנטראָל אויף יעדער וואָרט, וואָס האָט זיך דאַמאָלס אַרויסגעכאַפּט פֿון אַ

שריפֿטשטעלערס פֿעדער. ס'איז געווען גענוג אַז אַ שריפֿטשטעלער זאָל אַרויסוואַרפֿן איין פֿאַרדומפּענעם אויסדריק אום ער זאָל ביַי אים אַריַינגעצייכנט ווערן אין דער שוואַרצער ליסטע...

יד.

אַזוי איז דאַמאָלס די צײַטונג **הצפֿירה** באַלד אין אָנפֿאַנג ניתפּס געוואָרן אין זײַנע אויגן אַלס אַן „אָנגעשטעקטע“ דורך דעם וואָס אין אַן אויפֿרוף צו איר לעזערקרײַז האָט זי אויף צו באַגרינדן אירע פּרעטענזיעס אויף אונטערשטיצן די צײַטונג — וואָס צוליב דעם האָט זי אַרויסגעלאָזן דעם אויפֿרוף — דערמאָנט אירן אַ זכות וואָס „רבים מחברינו הלכו למלאות חובתם לארץ המולדת...“ געוויינטלעך האָט ער דאָס באַדאַרפֿט נאָר אין אָנפֿאַנג: אַ ביסל שפּעטער איז שוין איבעריק געווען צו באַווײַזן, אַז די **הצפֿירה**, אַזוי ווי אַלע רוסישע צײַטונגען, איז געווען באַפּאַטשקעט מיט דער זאַראַזע פֿון דער צײַט. צום שריפֿטשטעלער „ז. עפּשטיין“, וואָס איז אַרויס מיט אַן אַרטיקל אין **הצפֿירה** מוסרן דעם עולם פֿאַר וואָס מע לאָזט דער איינציקער העברעיִשער צײַטונג גוססן, — שרײַבט ער אַרײַן אַ בריוו דורך פּאָסט, אַז אין אַ צײַט ווען די פּרעסע איז פֿאַרגוואַלדיקט פֿון מלחמה־אַשמדאַי, איז פֿאַר אַן אָנשטענדיקער צײַטונג גלײַכער זי זאָל גיין אין איר רו אַרײַן, איידער לעבן אַ לעבן פֿון שאַנד...

ס'איז געווען גענוג אַז ביַי אַ שריפֿטשטעלער פֿון מויל זאָל זיך, צום בײַשפּיל, אַרויסכאַפּן די וויראַזשעניע: „מיר לעבן דאָך הײַנט אין **גרױסע** טעג“, אום ער זאָל ביַים „אחד הרבנים המרגישים“ באַצייכנט ווערן אַמווייניקסטן פֿאַר אַ „גרויסן“ טיפּש, אויב ניט פֿאַר אַ גרויסן מנוּוול... ווער רעדט נאָך אַז אַ שרײַבער האָט זיך נעבעך צעקרעכצט אויף דער „יִדישער טראַגעדיע“ וואָס „אַ יִדישער סאָלדאַט באַדאַרף שיסן אין אַ ברודער“: „אין אַ יִדישן סאָלדאַט פֿון אַן אַנדער לאַנד“, אָדער אויף דעם וואָס „אַ יִדישע מאַמע נעבעך“ (אַזוי האָט זיך צעוויינט דער העברעיִשער דיכטער י.כ.) „ווייס ניט פֿאַר וואָסער צוועק איז איר בן־יחיד געהרגעט געוואָרן אין דער מלחמה“, האָט שוין דער „אחד הרבנים המרגישים“ אַוודאי דערפֿילט, אַז דער ציוניסטיש־פֿאָטערלענדישער אַלפֿאָנס רעדט דאָ פֿון זײַן מויל...

אָבער מער ווי אַלע האָבן אין דער מלחמה־צײַט זיך פֿאַרמיאוסט אין זײַנע אויגן די ציוניסטישע עסקנים, וועלכע האָבן ניט נאָר גערעדט ווי מלחמה־אַלפֿאָנסן, נאָר אויך געהאַנדלט ווי אַזעלכע... אַנשטאָט וואָס ביַי מענטשן פֿון קלאָרן פֿאַרשטאַנד מיט ריינעם געוויסן איז בײַם אויסבראָך פֿון דער וועלט־וואַקכאַנאַליע געוואָרן עקלהאַפֿטיק דער לאָזונג „פֿאָטערלאַנד“, אונטער וואָס די מחבלי־העולם האָבן זיך צעבושעוועט און אונטערגעצונדן דער וועלט — האָבן אונדזערע ציוניסטישע „הויכע טרוימער“ גאָר אַ לאָז געטאָן זיך וואַרעמען זיך אָן דער שׂרפֿה. זייערע אייגעלעך האָבן אָנגעהויבן בלישטשען מיט וועלפֿישע פֿײַערלעך פֿון פֿרייד אויף דער האָפֿענונג, אַז איצט איז שוין געקומען די צײַט צו פֿאַרווירקלעכן זייער געהויבענעם טרוים וועגן אַ „פֿאָטערלאַנד“. און צו דעם צוועק האָבן זיי זיך אָנגעהויבן דרייען צווישן די אייבערצינדער פֿון דער וועלט, געטאַנצט פֿאַר זיי אויף די הינטערשטע פֿיסלעך און באַזונגען זיי אַלס „פֿעלקער־באַפֿרײַער...“

ס'האָט זיי ניט אָפּגעהאַלטן פֿון דער דאָזיקער זינגערײַ אַפֿילו די צענדליקער טויזנטער יִדישע קרבנות וואָס זענען נאַכער צעקוילעט געוואָרן אין „אוקראַיִנע“, „אונגערן“, און אין די איבעריקע לענדלעך, וואָס זענען געווען בײַם בינטל באַפֿרײַער איידעמלעך אויף קעסט... דורך זיי אויסגעשטאַט געוואָרן מיט פּראָדוקט צום פֿרעסן און מיט כּלי־משחית, און ביַי זיי געווען וואַסאַלן, אויספֿילער פֿון זייער ווילן. ס'האַלט זיי אויך ניט אָפּ דער אומדערבאַרעמדיקער אַנטיסעמיטיזם וואָס האָט זיך צעפֿלאַקערט פֿון נאָך דער „באַפֿרײַונגס־מלחמה“ אָן אין אַלע לענדער וואָס ליגן אונטערן אײַנפֿלוס פֿונעם בינטל „באַפֿרײַער“, און דריקט און פּײַניקט די יִדן צום טויט. טאַקע אַזוי ווי אמתע „שטאַטסמענער“, וועלכע זענען גרייט אומברענגען דעם גאַנצן פֿאָלק פֿאַר אַ שפּאַן ערד פֿון דער „פֿאָטערלאַנד“ (ווילהעלם דעם צווייטנס מעלדונג). אַזוי זענען אונדזערע ציוניסטישע מנהיגים מוחל די שטאַרקע פֿון דער וועלט אויף אַלע עינויים־קשים וואָס זיי טוען אָן די יִדן אין די גלות־לענדער פֿאַר דעם טובֿת־הנאה, וואָס זיי

זאָגן זיך אַרויס פּאָזיטיוו פֿאַר דער „ייִדישער נאַציאָנאַלער היים“, ד"ה פֿאַר „ייִדעלעך פּראָקליאַטע, שאַרט זיך פֿון דאַנען, וואָן קיין פּאַלעסטינע...“

ניט קיין קליינעם שטויס צו זײַן אומחן אויפֿן ציוניזם האָט אים געגעבן אויך די אויפֿפּאַסונג פֿונעם וועלטקריג, וואָס ס'האָט אויפֿגעפּאַסט אַפֿילו אַזאַ ציוניסט ווי „מאַקס נאָרדוי“. וואָרעם צווישן די שריפֿטשטעלער, וועלכע זענען — ווי אויבן דערמאָנט — דורך איין אומריינעם אויסדריק, געוואָרן בײַ אים פֿאַרדעכטיק אויף מלחמה־אַלפֿאָנסערײַ, האָט זיך אַרײַנגעגליטשט אויך דער ציוניסטישער גדול „נאָרדוי“. דער דאָזיקער „גדול“ איז אַרײַנגעפֿאַלן אין „אחד הרבנים המרגישימס“ שוואַרצער ליסטע דורך דעם, וואָס בשעת „ווערסאַלער טראַקטאַט“ האָט ער זיך אויסגעדריקט בזה־הלשון: „אין נאָמען פֿון די 7 הונדערט טויזנט ייִדישע סאָלדאַטן, וואָס האָבן זיך געשלאָגן אויף אַלע פֿראָנטן, האָט דער ייִדישער פֿאָלק דאָס רעכט צו מאָנען בײַ די פֿעלקער זײַנע רעכט אויף ארץ־ישׂראל...“

דער דאָזיקער ציוניסטישער „נבֿיא“, וואָס מיט זײַנע טאַלאַנטפֿולע מוסר־רעדעס קעגן די פֿעלקער, באַדריקער פֿון ייִדישן פֿאָלק, וואָס ער האָט אַ מאָל געהאַלטן אויף די ערשטע ציוניסטישע קאָנגרעסן, האָט ער באַצויבערט דעם „אחד הרבנים המרגישים“ און געפֿאַנגען זײַן האַרץ פֿאַרן ציוניזם, מחמת דער „אחד הרבנים המרגישים“ איז נאָך דאַמאָלס געווען אַ יונגער־מאַן און אַ קנאַפּער „מבֿין־בלשון“ אויף דער שפּראַך פֿון די פּאָליטיש־מענער... געהאַט אַ קנאַפּע הבֿחנה צווישן פֿרײַהייט מיט „פֿרײַהייט“: ניט געוווּסט אַז שטורעמען וועגן אַ „פֿאַרקנעכט פֿאָלק“, אַ „פֿאַרקנעכט לאַנד“, וועגן אַן אַבסטראַקטן באַגריף, קאָן זיך פֿאַרגינען אַפֿילו דער גרעסטער דעספּאָט איבערן איינצלנעם לעבעדיקן מענטשן — דער זעלבער כּלומרשטיקער נבֿיא, וואָס האָט אַ מאָל מיטגעווירקט צום אַרײַנציִען דעם „אחד הרבנים המרגישים“ אין דער ציוניסטישער באַוועגונג, האָט יעצט צוגעהאָלפֿן צו זײַן אַבסאָלוטער אָפּווײַכונג פֿון דער דאָזיקער באַוועגונג, וועלכע האָט זיך בשעת דער וועלט־וואַקכאַנאַליע אַרויסגעוויזן זיך פֿאַר אַ לײַבלעכע שוועסטער פֿון אַלע וועלט־פֿאַרזעעניש...

טו.

אָבער זײַן אויפֿרעגונג אויף דער מלחמה קאָן דער „אחד הרבנים המרגישים“ ניט שטילן דורכן רעאַגירן בלויז מיט אַזעלכע קליינינקייטן, ווי אָפּשטעמפּלען פֿאַר זיך אַליין דעם אָדער יענעם שרײַבער אַלס אַן אָנגעשטעקטן פֿון דער מלחמה־זאַראַזע, אָדער אַפֿילו מיטן אַרײַנוואַרפֿן אַ שפּילקעלע אין אַ בריוו צו דעם אָדער יענעם מלחמה־עסקן. נאָר ס'רופֿעט אים צו פֿאַראייביקן זײַנע געפֿילן דורך עפּעס אַ ווערק. ער האָט אַפֿילו בײַ זיך אַ כּתבֿ־יד פֿון אַ העברעיִשער פּאָעמע מיטן נאָמען: „באו ימי הפקודה“, וואָס ער האָט פֿאַרפֿאַסט אין זומער 1914 אונטערן אײַנדרוק פֿון דער מאָביליזאַציע, וואָס דער „צאַר“ האָט אויסגערופֿן, און זײַנע משרתים האָבן פּלוצלונג בײַ נאַכט אַרויסגעשלעפּט די „זאַפּאַסנע“ פֿון די בעטן אַרויס און אַוועקגעשיקט צו דער מלחמה. אין דער פּאָעמע טיילט ער איין אַלע קלאַסן פֿון דער באַפֿעלקערונג יעדערן זײַן חלק שולד אינעם מלחמה־סקאַנדאַל, און איז אויף זיי מצדיק־הדין. אָבער ער איז ניט זיכער צי די פּאָעמע וועט קאָנען דורכגיין דורך דאַמאָלסטיקער צענזור, און ער טרעט דעריבער צו צו פֿאַרפֿאַסן זײַן ספֿר **כנסת ישראל ומלחמות הגויים**. דער דאָזיקער ספֿר ווערט געשריבן שוין אין אַ רויִקן טאָן, אָן שטורעם, ווײַל אין אים קומט צום אויסדריק הויפּטזעכלעך דער צווייטער געפֿיל וואָס די מלחמה־געשעעניש האָט אַרויסגערופֿן בײַם מחבר, — דער געפֿיל פֿון צופֿרידנהייט מיטן באַנקראָט פֿון דער אייראָפּעיִשער ציוויליזאַציע, די פֿאַרפֿאָלגערין פֿון ייִדנטום. אינעם דערמאָנטן ספֿר פֿירט ער דורך אַ וויסנשאַפֿטלעכן אַנאַליז איבער די סיבות פֿון מלחמה, און קומט צום באַשלוס, אַז די מלחמה איז ניט קיין צופֿאַל, נאָר אַן אומפֿאַרמײַדלעכער אויסגאַנג פֿון דעם גאַנצן פֿאַרדאָרבענעם, פֿאַרקריפּלטן פֿאַלשן לעבן, וואָס ס'פֿירן די אַזוי גערופֿענע „ציוויליזירטע פֿעלקער...“ מיט אַ גאַנץ רויִקן אָבער אויך אַ שאַרפֿן הומאָר לאַכט ער אויס די פֿירער וואָס האָבן די פֿעלקער געפֿירט צו דער שחיטה, מיט די מאַסן וואָס האָבן זיך געלאָזט פֿירן צוזאַמען. ער וועקט אויך אין דערמאָנטן ספֿר בײַ ייִדן די זעלבסט־אָנערקענונג, דעם פֿאַרשטאַנד אויף צו שטאָלצירן מיטן ייִדנטום, וואָס שטייט העכער איבער די מלחמה־זומפּן, איבער די בלוטבעדער, אין וועלכע ס'זינקען אַלע פֿעלקער. ער טוט דאָס מיט דער

גאַנצער זיכערהייט, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס צו זײַן באַדויערן האָט זיך שוין דאַמאָלס אויפֿגעדעקט פֿאַר זײַנע אויגן ניט קיין קליין ביסל מלחמה־אַלפֿאָנסלעך אויך צווישן ייִדן. ער איז אָבער איבערצײַגט, אַז די דאָזיקע פֿאַרשווינדלעך ציִען ניט זייער יניקה פֿון ייִדנטום, נאָר זענען אָנגעשטעקט געוואָרן פֿון די גויִישע שכנים אונטער וועמען זיי זענען פֿאַרשקלאַפֿט מיט זייער נשמה.

איין זאַך האָט אים אין אָנפֿאַנג אַ ביסל געשטערט אין דעם שטאָלץ, וואָס ער שטאָלצירט מיט דער ייִדישער אויפֿפֿאַסונג פֿון מלחמות. דאָס איז דער קלאַנג וואָס האָט זיך געהאַט דערטראָגן צו אים, אַז אויך ניט אַלע גויִישע סאָציאַליסטן האָבן זיך איבערגעגעבן צו זייערע מלוכות, און העלפֿן זיי אין דער וואַקכאַנאַליע, נאָר ס'איז פֿאַראַן אַ טייל סאָציאַליסטן, „באָלשעוויקעס“ הייסן זיי, וועלכע זענען יאָ אויפֿגערעגט אויף דער מלחמה. מאַכט זיך אָבער אַ מעשׂה און צופֿעליק פֿאַלט אַרײַן צו אים אין האַנט אַ באָלשעוויסטישער בוך מיטן נאָמען **Против течения**, און פֿון דעם בוך דערקונדיקט ער זיך, אַז אויך די באָלשעוויקעס זענען גאָר ניט קיין קעגנער פֿון מאַסנמאָרד. זיי קריצן נאָר מיט די ציין אויף דעם וואָס די דאָזיקע שליאַכטאָרנע ווערט געפֿירט צום גונסטן פֿון די „קאַפּיטאַליסטן“, און פֿאָדערן אויף די „פּראָלעטאַריער אַלער לענדער“ איבערצודרייען די בלוטבאָד צום גונסטן פֿון מאַרקסיסטישן אידעאַל, ד"ה שלאָגן זיך אַזוי לאַנג ביז ס'וועט אײַנגעפֿירט ווערן די סאָציאַליסטישע אָרדענונג, אויסשעכטן די גאַנצע וועלט צוליבן סאָציאַליסטישן „גן־עדן“ פֿון קומענדיקן דור... און כאָטש פֿון מענטשן וואָס זייער פֿרײַהייטס־שטרעבונג שטאַמט ניט אַרויס פֿון קיין מאָראַל־עטישער נקודה נאָר פֿון „אינטערעסן“, און אין זייער גאַנצער פּראָפּאַגאַנדע פֿאַר דער „פֿרײַהייט“ געפֿינט זיך ניט קיין ברעקל האַרץ, נאָר בלויז טרוקענע האַרטע ראַכונקעס, פֿון דעם וויפֿל ס'פֿאַלט אַראָפּ פֿאַרן בעל־הבית פּראָפֿיט פֿון אַרבעטאָרער, האָט מען געקאָנט דערוואַרטן אַז די מלחמה זאָל בײַ זיי ניט זײַן קיין פּסולע הושענא, בשעת זי זאָל **„לוינען“** פֿאַרן אַרבעטסלוין. דאָך איז ער איבערראַשט געוואָרן, דערזעענדיק שוואַרץ אויף ווײַס אַזעלכע דיבורים פֿון די כּלומרשט ערשטקלאַסיקע טרעגער פֿון פֿרײַהייטס־געדאַנק. ס'ווערט שוין בײַ אים איצט קלאָר ווי דער טאָג, אַז עשׂוס פּראָפֿעסיע, „ועל חרבך תחיה“, זענען פֿון איר ניט ריין קיין איין קלאַס פֿון דער גויִישער וועלט, און אַז דער איין און איינציקער מבֿין און פֿילער אויף צו האַסן מלחמות, קאָן נאָר זײַן דער ייִדישער פֿאָלק.

ער איז זיך שוין אין גאַנצן מיאש פֿון דער הילף וואָס די קראַנקע מענטשהייט קאָן באַקומען אַפֿילו פֿון די סאָציאַליסטן. „אַ וואַזשנעם טעם“ — קלערט ער בײַ זיך אויף די סאָציאַליסטן — „האָט אײַער פֿרײַהייטס־שטרעבונג אויב זי איז אַזוי פֿיל פֿאַרשטאָפּט, און איז קיין האָר ניט עמפֿינדלעך אויפֿן מלחמה־גרויל, האָט ניט קיין ברעקל פֿאַרשטאַנד אויסצוטיילן דעם דאָזיקן גרויל אין אַ באַזונדער קאַפּיטל און אַלס דעם שפּיץ פֿון דער מענטשלעכער רישעות, נאָר פּלאָנטערט דעם דאָזיקן שוידערלעכן און אויף קיין פֿאַל ניט באַרעכטיקטן סקאַנדאַל פֿון אַוועקרויבן פֿונעם מענטשן די פֿרײַהייט פֿון טראָגן זײַן קאָפּ אויף די פּלייצעס, אין פּלאָנטער מיטן פֿאַרוויקלטן פּראָבלעם פֿון קאַפּיטאַל און אַרבעט, שטופּט אָפּ די דערלייזונג פֿון די מלחמה־גרויזאַמקייטן ביז דער רעגולירונג פֿון דער פּאָדעשווע־לוין, און קלערט נאָך אַפֿילו צום ציל פֿון דער דאָזיקער רעגולירונג אַליין אויך באַניצן זיך מיטן שוידערלעכן מלחמה־אַרטיקל...“ „זאָלט איר אַזוי האָבן אײַערע צעדרייטע מוחות“ — קלערט ער ווידער בײַ זיך — „ווי ס'איז גאָר דאָ אַן אויסזיכט פֿאַר אײַך אַראָפּצושלײַדערן די אַלטע דעספּאָטן פֿון זייערע שטולן, ווי באַלד אַז אין דעם שוידערלעכסטן טאַט זייערן, אין מלחמות, זענט איר אַליין אויך זייערע נאָכפֿאָלגער...“

דאַן האָט ער זיך שוין אַוועקגעזעצט מיט אַן אײַזערנער זיכערהייט שרײַבן זײַן ספֿר **כנסת ישראל ומלחמות הגויים**, ווו ער לייגט די גאַנצע האָפֿענונג צו דער דערלייזונג פֿון דער מענטשהייט אויפֿן ייִדנטום, ד"ה אויף דער אויסבעסערונג פֿון מענטשנס האַרץ און דערהייבונג פֿון זײַן גײַסט — די אַרטיקלען וואָס שטייען פֿון אייביק אָן אין צענטער פֿון דער ייִדישער קולטור, און שטעלן פֿאָר די היסטאָרישע מיסיע פֿון ייִדישן פֿאָלק. דעם ספֿר האָט ער אָפּגעדרוקט אין יאָר תּר"פּ (1920), און מיט אַזאַ אופֿן פֿאַראייביקט זײַנע אײַנדרוקן פֿון די טעג, וואָס די „אייראָפּעיִשע ציוויליזאַציע“ האָט באַנקראָטירט און אַרויסגעוויזן זיך מיט איר אמתן פּרצוף.

אין יאָר תּרפּ"ג האָט ער אָפּגעדרוקט אַ ספֿר **יד אהרן** — „חידושי תּורה“, מיט אַ ליטעראַרישער הקדמה וועגן דער חשיבֿות פֿון לערנען תּורה.

אין יאָר תּרפּ"ו (1926) זענען זיך מישבֿ די ציוניסטישע מנהיגים און באַוווײַזן אַן איבעריקן מופֿת, אַז זייער צונויפֿבינדן זיך מיט די שטאַרקע פֿון דער וועלט איז בײַ זיי ניט בלויז אַ נויטווענדיקייט, אַרויסגערופֿן דורך דער שטרעבונג צו „אַ נאַציאָנאַלער היים“, וואָס זיי האָבן זיך אַרײַנגענומען אין קאָפּ, נאָר אַ טיפֿע אינערלעכע נייגונג פֿון זייער קאַריעריסטישער נשמה... זיי האָבן אײַנגעסטרויעט אַ גרויסע פֿײַערונג לכּבֿוד דער „פֿאָן פֿונעם ייִדישן לעגיאָן“, אַוועקגעשלעפּט איר און אַרײַנגעשטעלט אין אַ מקום־קדוש אין ירושלים. הגם „אחד הרבנים המרגישים“ איז שוין דערווײַטערט פֿון ציוניזם, אָבער ייִדן זענען זיי דאָך, פֿאַרדריסט אים וואָס זיי צעשטערן זײַן הייליקן טרוים וועגן פֿאָלק ישׂראל, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט אין ספֿר **כנסת ישראל ומלחמות הגויים**. נעמט ער און דרוקט אָפּ אַ פּראָטעסט אין **ווילנער טאָג** אין נומער 37 און אין נאָך 5 המשכים.

ענדע.